

NIJOLĖ JANKUTĖ

GERVĖS

Žolinės. Išskrenda gervės.
Platėja rudens erdvės.
Vaikystę regiu tartum antspaudą
seną...
Pirštai skina serbentus ir mena
Pasakų laiką,
Kai viskas buvo žaidimas.

Dabar krūmai ant kelio
Ir lyg ašaros vaiko
Sulaukėję serbentai...

CUNJOLA LAGŪNAS

Esu čia iš vandens ir druskos
Dievo saujoj.
Bangoj tartum pirma žuvis
Pasiskalauju...

Kažkas jau pamiršta, dar neužgimus

Purslai–žaislai, banga nurimus.
Vandens ir druskos skonis žymus
Ant lūpų, burnoje, ant pirštų...
Ir niekad jau to skonio neužmirštu.

VĖJAS

Pro vėjo gūsius eukaliptas meta
Gniūžtes žiedų tartum putų.
Nesuprantu, nesuprantu, ką šneka
Ledinis vėjas iš Pietų.

Ne ta kryptim, kaip Odisėjas
Nukeliavau. Papasakot galiu.
Pasaulio pakrašty pašėlo vėjas
Ir žodį nupūtė. Tyliau.

A†A Elena Kuprevičiūtė – Bergen (1927–2006)

2006 m. rugsėjo 1 dieną amžinon kelionėn iškeliavo smuikininkė Elena Kuprevičiūtė – Bergienė (gyvenusi Cape Code, West Hyannis Port), eida ma 79-uosius metus.

Elena Kuprevičiūtė buvo ištekejusi už medicinos dr. Valiaus Bergo, su kuriuo santarvėje išgyveno 51 metus. Jų šeimoje užaugo du vaikai — sūnus Mykolas ir duktė Edina, o dabar nuliūdęs palieka vyras, abu vaikai ir šešetas vaikaičių.

Bostono apylinkės lietuviams bei muzikos mėgėjams Elena Kuprevičiūtė – Bergienė buvo žinoma, kaip įžymi, talentinga smuikininkė virtuozė, kuri keletą kartų atliko solinę programą nuo 1960 metų baltų rengiamų koncertų serijoje bei įvairiuose proginiuose renginiuose. Jos koncertas 1989–1990 m. baltų sezoną buvo visiems bostoniškams labai įsimintinas ir išsamiai aprašytas St. Santvaro straipsnyje „Elenos Kuprevičiūtės – Bergienės koncertas Bostone“ (*Dirva* — 1990 m. balandžio 12 d.).

Elena gimė ir augo Kaune, mokėsi Kauno „Aušros“ gimnazijoje ir kartu lankė Kauno valstybinę konservatoriją, kur smuiko meistriskumo mokėsi iš mokytojų B. Metz, I. Vasyliūno, K. Matiuko. Karo metu su šeima pasitraukė į Vakarus ir, pradėdama nuo 1945 m., tęsė smuiko studijas Prahoje, Miunchene, vėliau Buenos Aires pas garsius to meto mokytojus. Pažymėtina, kad atlikėjos koncertinė karjera prasidėjo jai esant 19 metų amžiaus Vokietijoje, vadovaujant kompozitoriui ir smuiko virtuozui R. Hindemith. Jau 1946 m. vokiečių spaudoje buvo labai palankių muzikinės kritikos įvertinimų.

Po emigravimo į Argentiną 1949 m. iškart iškilo į pirmąsias smuikininkes. Daugelį metų praleido koncertinėse kelionėse po Pietų Ameriką, Jungtines Amerikos Valstijas ir Kanadą. Elenos Kuprevičiūtės meistriskumas nuolatos augo ir jos atlikimu galėjo taip pat žavėtis Europos klausytojai Paryžiuje, Amsterdame, Zueriche bei Romoje (Vatikane).

Šveicarų Zuericho dienraštis *Neue Züricher Zeitung* po jos koncerto rašė: „Ji turi puikią techniką ir spalvingą toną. Jos grojimas yra kupinas temperamento ir puikaus muzikavimo“. Kanados *Montreal Star* E. Kuprevičiūtės koncertą taip įvertino: „Tai buvo vienas įspūdingiausių moters smuiko rečitalių, kurį išgirdome po velionės Ginette Neveu“.

Didelis tarptautinis pasisekimas išgarsino Elenos Kuprevičiūtės vardą ir pasiekė visus lietuvių telkinius bei to meto okupuotą Lietuvą.

1954 m. Chicago Civic Center įvyko jaunosios smuikininkės solinis debiutas su plačiai žinomą Čikagos simfoniniu orkestru, sulaukęs svaraupio pripažinimo aukščiausiuose muzikiniuose sluoksniuose. *Chicago Sun Times* taip aptarė debutantės pasirodymą: „Programa buvo nepaprastai gerai atlikta.

Panelė Kuprevičiūtė atskleidė įspūdingą talentą“.

1955 m. Elena ištekėjo už dr. V. Bergo ir persikėlė gyventi į JAV, Columbus, Ohio. Ji

nuolatos koncertavo JAV ir Kanadoje, ne kartą atliko programą kartu su savo broliu iškiliu pianistu Andriumi Kuprevičium. Taip pat pradėjo mokyti groti smuiku ir vadovavo Moterų simfoniniam orkestrui (Women's Symphony Orchestra of Columbus, Ohio). Ji buvo energinga pagarsėjusio kamerinio orkestro — „Pro Musica Chamber Orchestra“ (Columbus, Ohio), pradininkė ir koncertmeisterė.

Visa koncertinės atlikėjos patirtimi ir meistryste Elena Kuprevičiūtė – Bergienė nuoširdžiai dalinosi su jaunesniaja karta, surengė daug muzikinio lavinimo klasių, ruošdama smuikuoti šimtus mokinių. Daugelis tų studentų šiandien tapo įžymiais muzikais ir pasiekė profesionalaus pripažinimo. Jie su pagarba ir dėkingumu prisimena savo muzikos mokytoją. Ji pasišventusiai mokytojavo bei koncertavo ir sulaukusi pensijinio amžiaus, kuomet su vyru persikėlė gyventi į Cape Code. Jos programose visada buvo skiriamas ypatingas dėmesys lietuvių kompozitoriams — J. Gruodžio, B. Budriūno, J. Gaidelio bei kt. kūriniams.

Elenos Kuprevičiūtės – Bergienės talentas puošė nesuskaitomą daugybę Bostono ir Cape Code lietuvių kultūrinių renginių ir koncertų. Esame laimingi, kad ji buvo tarp mūsų ir dalijo save, stebino virtuozine smuiko technika bei grakštumu, perteikdama nepaprastą jautrumą ir gilų muzikos kūrinių supratimą. Pasigesime šios nepaprastai žavios, ryškios žvaigždės savo padangėje bei mielos, atidžios ir šiltos asmenybės, kokia buvo Elena.

Liuda Žiaugrienė

Istorinis Lietuvos palikimas – kur jis?

VIOLETA RUTKAUSKIENĖ

Iš tikrųjų, ar pamastome apie savo istorinį palikimą, kuris per karus ir visas Lietuvą varginusias negandas išsibarstė po pasaulį ir pakliuvo į svetimų valstybių archyvus, muziejus. Ar ieškome jo? Bandome susigrąžinti, ar bent žinome, kur jis yra? Kas šiandien ką nors konkrečiau apie tai galėtų pasakyti, paaiškinti?

Torunės taikos aktas su vieninteliu išlikusiu Vytauto Didžiojo anspaudu, 1411 m.

Nėra abejonės, kad Lietuvos istorikai turi nemažai žinių apie išsibarsčiusį mūsų valstybės istorinį, kultūrinį palikimą, nusėdusį vienos ar kitos šalies archyvuose, bet dar ir šiais laikais tie archyvai mūsų istorijos tyrinėtojams nėra lengvai prieinami ir pasiekiami. Jau vien tik dėl vienos paprastos priežasties: juk prireikus patyrinėti ar nufotografuoti kokį seną dokumentą, kiekvienam tokiu atveju gi nebėgsi nei į Varšuvą, Krokuvą ar Berlyną, o juo labiau į kokį Paryžių, jų pamatyti ar pastudijuoti. Laimei, šiandien jau atsiranda naujų galimybių ir tie sunkiai prieinami kaimyninių šalių archyvai bei jų rinkiniai tampa lengvai prieinami internetu.

Neseniai, galima sakyti, visai atsitiktinai, pavyko užklysti ir pasižvalgyti po Lenkijos archyvus bei jų katalogus internete, sustoti prie seniausių mūsų valstybės dokumentų, savo akimis pamatyti rečiausius aktus, raštus ir kitokį lietuvišką istorinį palikimą, apie kurį žinojome tik iš istorijos vadovėlių ar istorikų pasakojimų. Pasirodo, tereikia surašyti: //www.Polska.pl Skarby Dziedzictwa Narodowego// ir gauni priėjimą prie lenkų valstybinių bei bažny-

tinių archyvų, muziejų, bibliotekų rinkinių ir įvairių kitų internete skelbiamų, Lenkijoje saugomų retų istorinių vertybių. Žinoma, lenkų kalba. Čia minima internetinė svetainė atidaro priėjimą net prie 33-jų Lenkijos valstybinių ir 4 bažnytinių archyvų lobynų, atskirų bibliotekų ir muziejų rinkinių, kolekcijų, ir taip pat leidžia artimiau susipažinti su ten esančia įdomia istorine lietuviška medžiaga bei dokumentais.

O tų įdomių ir, sakyčiau, retų Lietuvos istorijos liudytojų Lenkijos archyvuose susikaupę ne taip jau mažai. Besižvalgant po internete pateikiamą Lenkijos archyvų informaciją, svarbių istorinių Lietuvos dokumentų rasime beveik visose lenkų archyvinėse institucijose, bibliotekose ir muziejuose. Ypač daug lituanistikos yra Vyriausiam senųjų aktų archyve Varšuvoje, Krokuvos Katedros kapitulės archyve, Varšuvos universiteto bibliotekoje bei kitose panašaus profilio įstaigose. Tad trumpai sustokime šioje internetinėje svetainėje ir pažiūrėkime, ką įdomaus ir kokių lietuviškų lobius turi sukaupę Lenkijos archyvai.

Krokuvos Katedros kapitulės archyvas, Krokuva (Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej)

Tarp skelbiamų dokumentų atrasime ir daugeliui istorijoje girdėtąjį 1385 m. Krėvos unijos aktą, kuris, kaip aiškinama pridėtamame akto pristatyme ir aprašyme, pamini ir aptaria būsimo Jadvygos – Lenkijos karaliaus (ne karalienės) vedybų su Jogaila – Didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu, sąlygas ir aplinkybes. Yra ir paties akto fotonuotrauka, kurią nesunku pasididinti, norint geriau žvilgtelėti į patį dokumentą ar jį paskaityti. Krėvos sutarties aktas. 1385 m. VII mėn. 14 d. saugomas Krokuvos Katedros kapitulės archyve, Inventorinis Nr. 188.

Nukelta į 2 psl.

ŠIO ŠEŠTADIENIO PRIEDO PUSLAPIUOSE

- Istorinis Lietuvos palikimas – kur jis?
- Giedrius Subačius – istorijos detektyvas
- Lidijos Šimkutės eilėraščių mandalos
- Eklektiška Antano Lipskio tapyba
- „Rudolfo ir jo draugų“ koncertas

Jono III Sobieskio
LDK sidabrinis
antspaudas
1676-1690

Lietuvos palikimas

Atkelta iš 1 psl.

Vyriausias senųjų aktų archyvas Varšuvoje (Archiwum Głowne Akt Dawnych w Warszawie – toliau sutr. AGAD)

Šis archyvas internete pristato per 200 retų archyvinių dokumentų, tarp kurių gausu ir lietuviškos istorinės medžiagos. Šiai dienai visi pristatomi dokumentai sudėlioti 26-se interneto puslapiuose, kurie nuolat plečiami, yra papildomi ir atnaujinami retais bei įdomiais dokumentais ar istorine medžiaga. Tikėdamasi, kad ir *Draugo* skaitytojams bus įdomu sužinoti, kokius retus istorijos dokumentus galime pamatyti šiame lenkų archyve, pateikiu įdomesniųjų aprašymą.

1. Torunės Taikos sutartis. 1411. II. 1 d. Vyriausias senųjų aktų archyvas AGAD, Inv. Nr. 4487. Ant akto matomas gerai išlikęs vienintelis Vytauto Didžiojo antspaudas.

2. Kalmaro Unijos valstybių sutartis su Lietuva ir Lenkija. 1419.VI.23. Kopenhaga (in castro Haffnensi). Dokumentas saugomas AGAD Inv. 5624. Tai Danijos karaliaus Eriko sutartis su Lenkijos karaliumi Jogaila ir Vytautu Didžiuoju, Danijos karaliaus pusės pasiektas susitarimas ir sąjungos prieš Vokiečių ordiną sudarymo aktas. Akto svarbą paliudija ir prikabinėti antspaudai, kurių iš viso yra 80. Jogailos ir Vytauto sutarties variantas, mūsų istorijoje žinomas 1419 m. liepos 15 d. aktu, kitaip sakant – „mūsų pusės“ dokumentas – taip pat išlikęs iki mūsų dienų ir, kaip rašoma paaiškinamajame tekste, šiuo metu randamas Kopenhagos archyve.

3. Popiežiaus Martyno V bulė Lenkijos karaliui Jogailai, Lietuvos Didžiajam kunigaikščiui Vytautui – Aleksandrui ir Kryžiuočių ordino Didžiajam magistrui Mykolui Kuchmeisteriui dėl taikos išlaikymo. Dokumentas saugojamas AGAD, Inv. Nr. 43.

4. Jogailos Majastotinio antspaudu antspaudas. Antspaudas saugojamas AGAD, Inv. Nr. 36. Labai gerai išlikęs.

Papildant reikėtų pasakyti, kad tokių Jogailos antspaudų antspaudų, arba atliejų, yra ir Lietuvoje. Kauno M. K. Čiurlionio dailės muziejuje yra saugoma tokių antspaudų nemaža kolekcija. Įdomus šio rinkinio pateikimas į Lietuvą. Antspaudai į muziejų pateko dar prieš II Pasaulinį karą iš Čekoslovakijos, vieno Lietuvos diplomato dėka ir rūpesčiu. Sužinojęs, kad Čekoslovakijos muziejuose yra saugoma daug įdomių Lietuvos istorinių vertybių, diplomatas, susitaręs su atskirų muziejų vadovybe, pasirūpino gipsinėmis tų originalių Jogailos ir jo palikuonių antspaudų atliejomis ir jas pargabeno į dabartinį M. K. Čiurlionio muziejų Kaune. Pagirtina mūsų diplomato iniciatyva, ko negalėtume pasakyti apie dabartinę mūsų diplomatiją. Tik gaila, kad nuo tų prieškarinių laikų iki šiol nei vienas Lietuvos istorikas tais Kauno muziejuje saugomais antspaudais kiek rimčiau nesusidomėjo

5. Vroclavo vyskupo ir didžiojo karūnos kanclerio Jano Šafraneco ir Lenkų didikų pasižadėjimas Jogailai dėl Lenkijos sosto perdavimo vienam iš jo sūnų. 1433. VI. 14. Dokumentas saugojamas AGAD, Inv. Nr. 821, su 47-niais raudonos, žalios ir rudos spalvos antspaudais.

6. Kujavo Brastos 1435 m. XII. 31. Lenkijos, Žygimanto Kęstutaičio ir Vokiečių ordino sutartis. Sutartis (8 atskiri lapai) saugojama AGAD, Inv. Nr. 1011. Prie dokumento matomi gerai išlikę net 163

1613 m. Amsterdame specialiai Kristupo Radvilos Našlaitėlio iniciatyva atspausdintas pirmasis tikslus Lietuvos DK žemėlapis. Žemėlapi paruošė ir nubraižė Nesvyžiaus Radvilų dvaro dailininkas Tomas Makovskis.

mėlynos, žalios, raudonos spalvos antspaudai. Šią sutartį pasirašė Vytauto brolis Žygimantas I Kęstutaitis ir Lenkijai po karaliaus Jogailos mirties atstovaujantis, Krokuvos vyskupas Zbignevas Olesnickis – didžiausias Vytauto ir savarankiškos Lietuvos priešas, o taip pat kiti Lietuvos ir Lenkijos pusių atstovai.

7. Vladislavo Varniečio Išrinkimo Vengrijos karaliumi patvirtinimo Aktas, 1440.VI. 29. Budoje, Vengrija. Dokumentas saugojamas AGAD, Inv. Nr. 5575. Prie jo prikabinėti išlikę 85 antspaudai.

8. Vladislavo Varniečio Karūnavimo Vengrijos karaliumi patvirtinimas. 1440.VII.17. Bialogradas (vengr. – Szekesfehervar). Dokumentas randamas AGAD, Inv. Nr. 5581. Prie dokumento pritvirtinti 86 antspaudai.

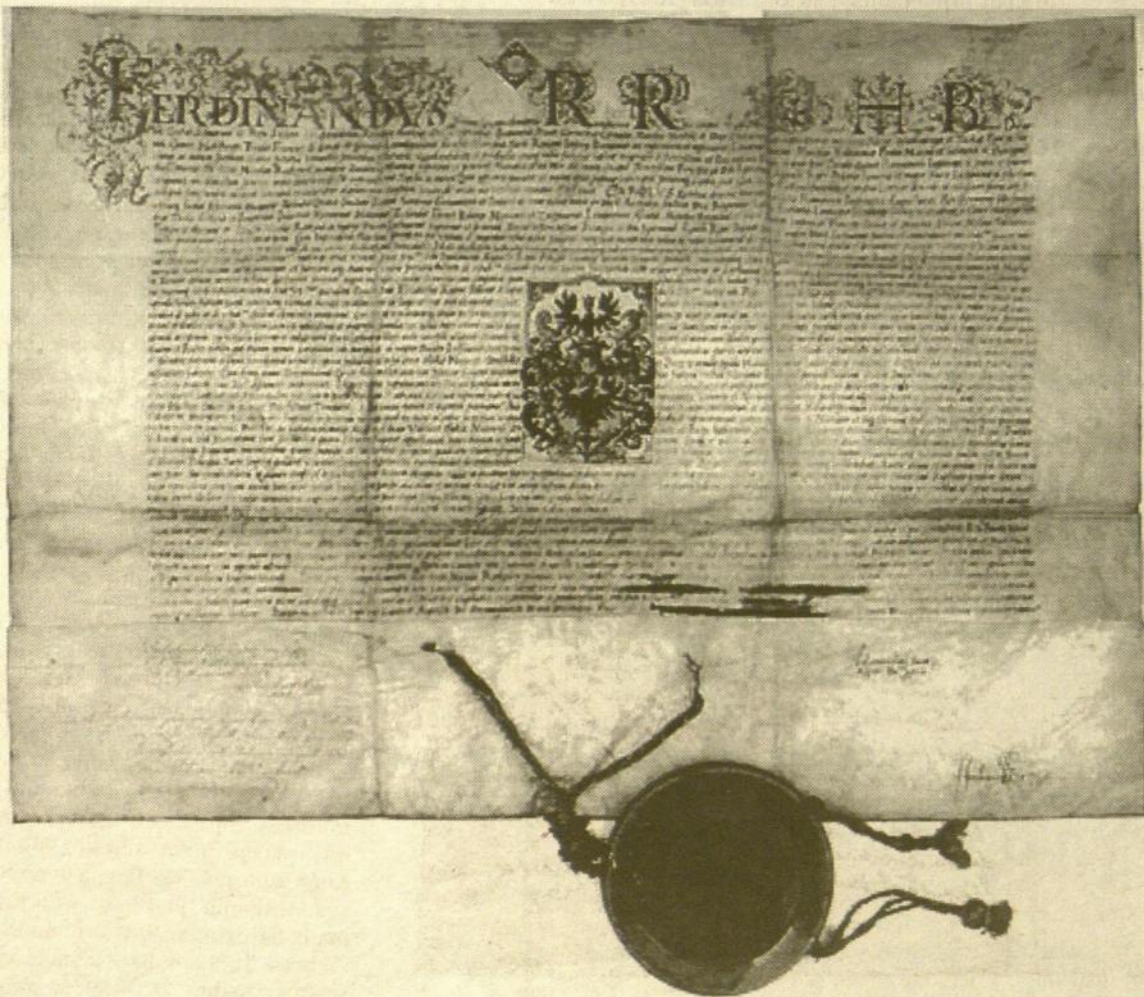
9. Lietuvos Metrikos 1511 – 1518 m. įrašų knyga. Lietuva, Žygimanto Senojo laikotarpis, kunigaikščiui Mikalojui Radvilai kanceliarijai vadovaujant. Dokumentą rasime AGAD, Antrajame Radvilų Archyvo skyriuje, Inv. Nr. 69/10.

Tai knyga, kurioje buvo registruojami visi svarbiausieji LDK išsiunčiamieji dokumentai ir aktai. Papildoma suteikiama informacija apie Lietuvos Metrikos atsiradimą ir istoriją. Pranešama, kad Metriką buvo pagrobę totoriai, tačiau Lietuvai pavyko ją susigrąžinti. Vėliau ją pagrobė švedai, bet lietuviams irgi pavyko ją atgauti. XVII a. Lietuvos Metrika pateko į Lenkiją, kur buvo tvarkoma, prižiūrima ir net perrašinėjama. Po trečiojo Lietuvos – Lenkijos padalijimo Metrika buvo išvežta į St. Peterburgą, o vėliau į Maskvos Centrinį senųjų aktų archyvą, kur yra ir dabar. Nurodomi Maskvoje saugomų knygų inventoriniai numeriai. Čia minima Lietuvos Metrikos įrašų knyga stebuklingu būdu užsiliko Lenkijos archyvuose ir ne taip seniai buvo atrasta bei atpažinta.

10. Ferdinando I privilegija patvirtinanti Mikalojui Radvilai suteiktą kunigaikščio titulą. Augsburgas 1547. XII. 14. Dokumentas saugojamas AGA, pergamentinių dokumentų rinkinyje, Inv. Nr. 1438. Čia pat rasime platų komentarą apie kunigaikščių titulo suteikimą visai Radvilų giminei.

11. Jono Kalvino laiškas Kalvinų susirinkimui Vilniuje, Ženeva 1561. X. 9. Dokumentas saugojamas AGAD, įvairios paskirties XVI – XXa. dokumentų fonde, Inv. Nr. 263, 1-2 lapai.

12. 1565. XII. 30. Žygimanto Augusto Aktas dėl LDK Paviety Seimų ir žemės Teismų įvedimo.

Ferdinando I privilegija, patvirtinanti Mikalojui Radvilai suteiktą kunigaikščio titulą (1547 m.).

Vilnius 1565 m. Dokumentas patvirtintas mažuoju Žygimanto Augusto LDK antspaudu. Šis aktas saugomas AGAD, pergamentinių aktų rinkinyje, Inv. Nr. 7772.

13. Karališkosios nuosavybės Rejestru knyga Kretingoje, Žemaitijos Kunigaikštystėje. Kretinga, 1566 m. Ši istorinė knyga saugojama AGAD, įvairių XVI–XX a. dokumentų skyriuje, Inv. Nr. 252.

14. LDK kariuomenės Registracijos knyga. 1567 m. 111 puslapių knyga saugoma AGAD, Radvilų archyve, VII skyriuje, Inv. Nr. 83. (žr. iliustr.)

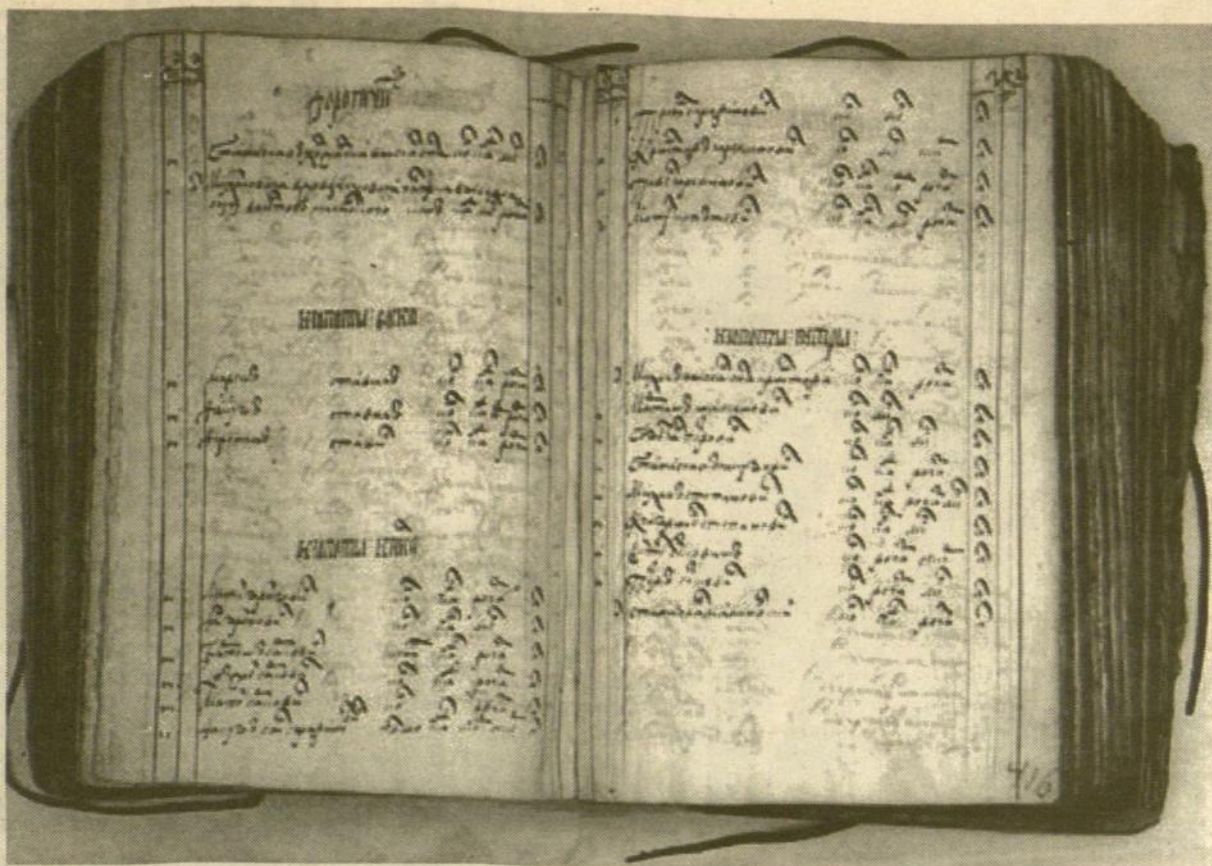
15. Liublino Unijos aktas. 1569. VII. 1. Liublinas. Aktas patvirtintas 77 gerai išlikusiais antspaudais. Dokumentas saugojamas AGAD, Inv. Nr. 5627.

16. Aleksandro Karolio Kurcijaus (liet. kuršio) laiškas Boguslavui Radvilai. 1559. IX. 16. Naujasis Amsterdamas (dabar New York, JAV). Dokumentas saugojamas AGAD, Varšuvos Radvilų archyve, Dz.V. neinventorintas, be Inv. Nr. Pridedamas platus jo veiklos ir gyvenimo aprašymas bei čia spausdinama laiško transkripcija.

Kaip teigiama šio laiško paaiškinime aprašyme, prieš išvykstant iš Lietuvos į Šiaurės Ameriką, šis lietuvių bajoras tarnavo pas Radvilą ir profesoriavo vienoje iš Radvilų įsteigtų mokyklų Lietuvoje: Kėdainiuose, Biržuose ar Slucke. 1659 m. tas lietuvis bajoras atvyko į Šiaurės Ameriką ir tapo pirmuoju tuometinės Olandijos kolonijos sostinėje Naujajame Amsterdame (dabartinis New York, JAV) įsteigtos lotyniškos mokyklos rektoriumi. Buvo pirmas gydytojas pedagogas ir pirmas lietuvis Šiaurės Amerikoje. 1661 m. sugrįžo į Europą ir įsiregistravo Leideno universitete kaip „lietuvis bajoras“. 1662 m., kaip rašoma paaiškinime, vėl sugrįžo į Lietuvą ir, vėl profesoriavo Radvilų mokyklose Biržuose, Kėdainiuose ar Slucke. Savo ruožtu tenka pastebėti, kad mūsų istorija apie šį žymų lietuvių beveik nieko nerašo. Matyt, tokių žymių „emigrantų“ mūsų istorikai nemėgsta, bet už tat juos mielai priima ir pripažįsta mūsų kaimynai lenkai.

17. Virtuti Militari ordino kavalių sąrašas. 1792 m. Dokumentas saugojamas AGAD, Lenkijos karalystės archyve (Archivum Krolewstwa Polskiego) Inv. Nr. 178; s. 133–134. (3 lapai).

Šiame sąrašo išvardijami 126 ordino kavali-

LDK kariuomenės Registracijos knyga (1567 m.).

riai, tarp kurių nemažai ir lietuvių, Radvilų ir Potockių pulkų karių. Išlikusiuose sąrašuose minimi: Kosciuszka, Sanguška, Joachim Grabinski, Ks. Niesiolowski, J. Jasinski, K. Sierakauskas ir kiti, apdovanotieji šiuo ordinu.

Priminsime, kad „Virtuti Militari“ ordiną įkūrė paskutinis Lietuvos Lenkijos karalius Stanislovas Augustas 1792 m. Tais pačiais metais pasižymėjusiems kariams buvo įteikta 20 auksinių ir 40 sidabrinių medalių.

18. Emilijos Pliaterytės ranka Antuzavėje, Novoaleksandrovo apskrityje, Kauno gubernijoje, rašytas pasižadėjimas. 1831 m.III.25. Aktas saugojamas AGAD, Antazavės (Zarasų apskr.) Pliatierių fonde, Inv. Nr. 214. Prie šio istorinio dokumento yra paaiškinimas apie Pliaterytę ir patį sukilimą, taip pat primenama, kad E. Pliaterytė tapo lenkų moters didvyriškumo ir pasiaukojimo už savo tėvynės laisvę simboliu Lenkijoje.

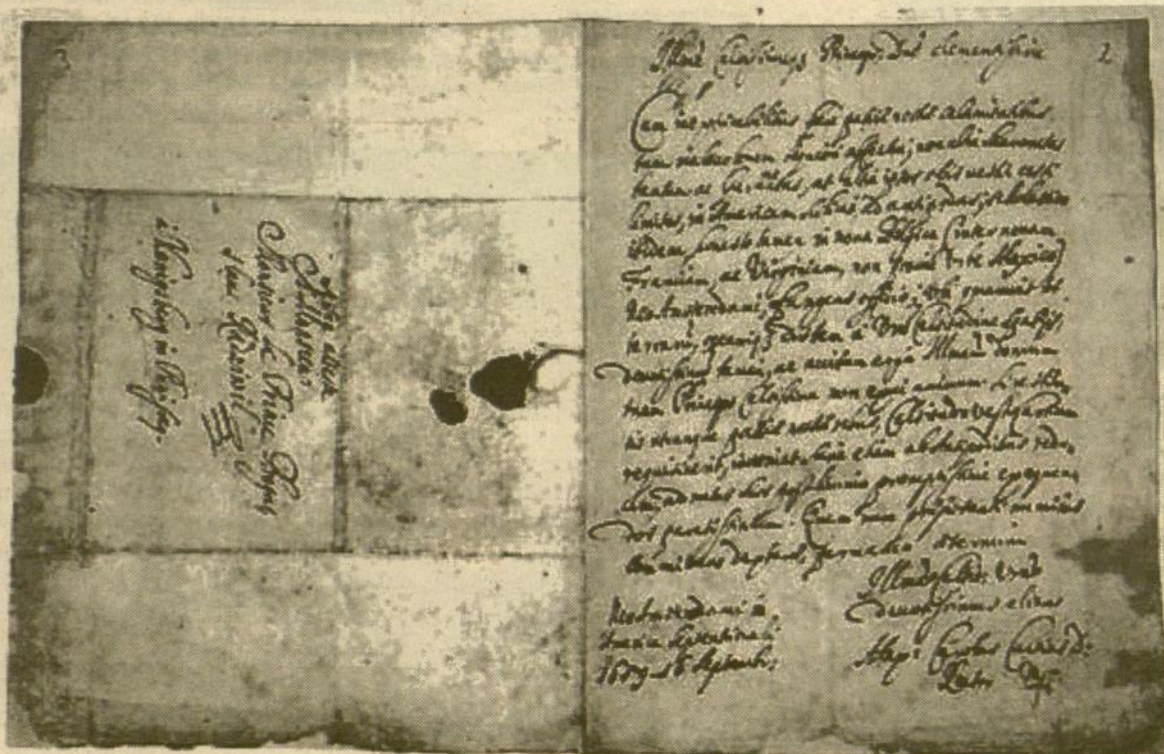
19. Jono III Sobieskio LDK sidabrinis antspaudas 1676–1690. Šis retas lietuviškas relikvas saugoja-

mas AGAD, sragistikos fonde Inv. Nr. 426. Antspaudas atsiradęs karaliaus Jono Sobieskio karūnacijos proga, buvo saugotas Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės kancelerijoje ir buvo naudojamas prie dviejų LDK kancelierių K. Z. Paco ir M. Oginskio. Vėliau, po karaliaus Jono Sobieskio mirties, perduotas Mikalojui Radvilai sunaikinti, bet stebuklingai išliko nesunaikintas ir buvo saugotas Nesvyžiaus Radvilų archyve, kuris tik po II Pasaulinio karo 1945 m. buvo atiduotas Lenkijos valstybės globai.... Antspaudas labai išvaizdus, sidabrinis, su rankenėle. 13 cm aukščio. Pačiame antspaude, kartu su Vyčiu ir Gedimino stulpais, matomi 11-kos kitų LDK lietuviškų žemių simboliai ir herbai.

20. Žygimanto III Vazos Aktas apie Estijos Prijungimą prie Lietuvos – Lenkijos valstybės 1600. III. 12. Dokumentas saugojamas AGAD, pergamentinių dokumentų skyriuje, Inv. Nr. 4476. Prie akto prikabinoti trys anatspaudai: mažasis Lietuvos DK su Vyčiu, Lenkijos karalystės ir dviejų laukų švediskasis su Lietuvos, Lenkijos ir Švedijos Vazų simbo-

liais. Antspaudai pervirti susukta virvele iš geltonos, žalios ir raudonos spalvos silkinių siūlų. Atkreiptinas dėmesys į spalvų derinį neatsitiktinis. Tokios spalvos virvelės, atrodo, buvo naudojamos ir ant kitų lietuviškų antspaudų. Rašinio autorea pavyko lenkų spaudoje atrasti išspausdintą senovinį paveikslą, kur žygiuojanti Lietuvos DK 17 a. kariuomenė vaizduojama su geltonos, žalios ir raudonos spalvos vėliavomis. Taigi, iš to galėtume susidaryti nuomonę, kad mūsų trispalvė vėliava ir jos spalvos, ko gero, turi žymiai senesnę istoriją nei mes patys ją iki šiol aiškiname.

Dar ilgai galėtume vardinti šio Varšuvos archyvų lobynus ir juose esantį istorinį Lietuvos palikimą, tačiau jis toks gausus, kad vienu rašiniu to neįmanoma padaryti. Juo labiau, kad ir kituose, čia internete pristatomuose, Lenkijos archyvuose yra mums lietuviams pakankamai įdomios istorinės medžiagos: pavyzdžiui – Varšuvos universiteto bibliotekoje saugojamas išlikęs Povilo Jono Sapiegos antkapio piešinys, atliktas žymaus baroko meistro Tylmano iš Gambereno. Taip pat daug įdomaus mūsų istorijai rasime ir Naujųjų aktų ar-

Aleksandro Karolio Kurcijaus laiškas Boguslavui Radvilai (1559 m.).

„Turėjau pasidaryti tikru istorijos detektyvu“...

Prof. Giedrius Subačius.

Čikagos lietuvių profesorius kuria dokumentinį filmą apie Čikagos lietuvius ir garsųjį Sinclair romaną *Džiunglės*

RANDY RICHARDS

Dr. Giedrius Subačius, lietuvių kalbos ir kultūros profesorius Illinois universitete Čikagoje (PLB Lituanistikos studijų katedroje) pagal šių metų savo knygą *Upton Sinclair: The Lithuanian Jungle* pradėjo kurti dokumentinį filmą. Darbinis filmo pavadinimas – *Muckracker! Upton Sinclair and The Lithuanian Jungle*. Subačiaus tyrimai bus dar papildyti ir, šalia faktų, aprašytų jo novatoriškoje knygoje, filmui bus panaudota daug naujai surastos, intriguojančios medžiagos.

Filmavimas prasidės lapkričio mėnesį, Čikagos Back of the Yards apylinkėse, netoli buvusių skerdyklų. Būtent lapkritį Sinclair buvo atvykęs į šias vietas ir ėmė aprašinėti tai, ką matė. Iš pradžių nufilmuosime 3–5 minučių anonsinį filmuką, kurį vėliau panaudosime, kaip demonstracinę priemonę viso filmo lėšoms kaupti.

Naudodamasis filologo patirtimi, Subačius atskleidė nežinomą istoriją apie tai, kaip Sinclair rašė *Džiunglės*. Subačius komentavo: „Pirmiausia susidomėjau lietuviškais vardais ir žodžiais, kuriuos Sinclair vartojo *Džiunglėse*. Kaip Sinclair nutarė pasirinkti būtent lietuvius savo romano herojais? Ypač buvau suintriguotas tuo, kad Sinclair pasirinko lietuviškus vardus (pavardes). Bandžiau atsekti tiek lietuviškų pavardžių, tiek kitų žodžių paplitimą Lietuvos teritorijoje. Prieėjau prie išvados, kad pavardes Sinclair ‘pasiskolino’ iš kai kurių Čikagoje sutiktų lietuvių. Pavadinau tuos žmones *vardų donorais*. Dalis mano tyrimo ir buvo surasti šiuos donorus ir nustatyti jų gyvenimų detales, susieti su Sinclair aprašymu”.

Džiunglėse Sinclair ypač stengėsi paslėpti realius žmones, kad romano skaitytojai jų negalėtų atpažinti, ir kad mėsos perdirbimo gamyklų savininkai vėliau negalėtų jų represuoti. Todėl tam, kad nustatytų bent dalį tų Sinclair slėptų žmonių, Subačius turėjo pasidaryti tikru istorijos detektyvu.

„Tyrinėčiau gyventojų surašymų duomenis, parapijų dokumentų įrašus (gimimo, mirties, vedybų registravimo knygas), socialinės apsaugos (Social

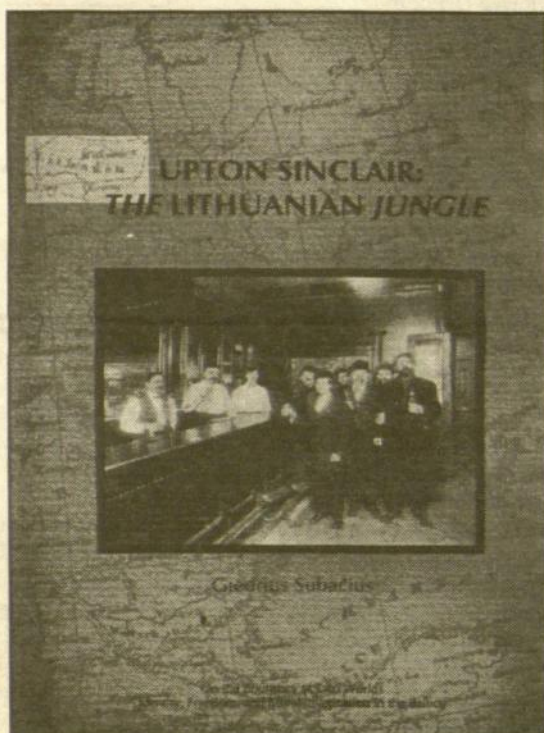
Security) duomenų bazes ir kitokius genealogijos šaltinius. Studijavau žemėlapius ir planus, vaikščiojau Back of the Yards apylinkių gatvėmis, lankiau kapines, žiūrėjau šimtus fotografijų iš tų laikų ir vietų, kalbėjau su vyresniais lietuviais, gyvenusiais tose apylinkėse. Susipažinau su kai kurių donorų, suteikusių Sinclair savo vardus, palikuonimis. Jie visi, negailėdami laiko, pasakojo, ką atsimindami. Kai kurie buvo ypač paslaugūs, leido naudotis jų šeimos archyvų nuotraukomis (Marlene Trakselis Fieldhouse, Jeannette Swist, Elizabeth Kuszlejko). Iš tiesų, knygos viršeliui panaudojau Elizabeth Kuszlejkos asmeninio archyvo nuotrauką – tai nuotrauka Juozapo Kuszlejkos salūno (restorano), kurio atskirame kambaryje ir vyko, Sinclair matytos bei *Džiunglėse* aprašytos, lietuvių vestuvės. Elizabeth yra Juozapo vaikaitė (sūnaus dukra)”.

Po to, kai išleido knygą, Subačius parengė paskaitą su skaidrėmis ir perskaitė ją Newberry bibliotekoje, taip pat Balzeko lietuvių muziejuje, Šv. Ambraziejaus universitete Davenport (Iowa). Po paskaitų Davenport, to universiteto profesorius Randy Richards iškėlė mintį, kad šią paskaitą būtų galima išplėsti ir sukurti dokumentinį filmą. Subačius vėl susitiko su profesoriumi Richards Vilniuje gegužės – birželio mėn. ir aptarinėjo filmo galimybę.

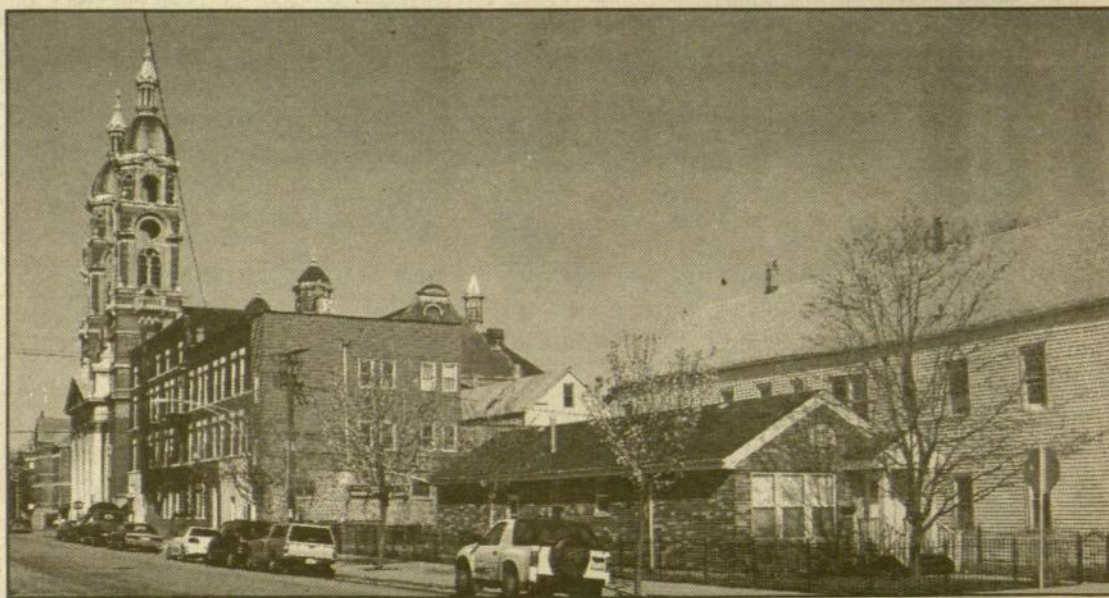
„Randy pamatė, kad mano knyga ir paskaita galėtų potencialiai peraugti į ką nors daug vizualesnio. Po keleto pokalbių apie tai Randy pasiūlė ieškoti būdų, kaip lietuviškų *Džiunglių* idėjas realizuoti ekrane. Tačiau nė vienas nežinojome, kaip pradėti tai daryti! Galų gale Randy Richards surado Rise Sanders, kuri jau anksčiau buvo pastačiusi filmą apie lietuvius Čikagoje viešosios televizijos 11 kanalui. Ji yra tokia pat aistringa būsimo filmo entuziastė kaip ir mes. Ji yra patyrusi ir gali puikiai tvarkyti filmo gamybos procesą. Visi trys mes esam stipri komanda!”

Dabar Subačius renka medžiagą paskutiniams filmo akordams – nustatinėja, kieno vestuves stebėjo pakerėtas Sinclair.

„Iki šiol niekas nebuvo atskleidęs, kokia lietuvių pora šventė jungtuves Sinclair akivaizdoje. Esu beveik visiškai tikras, kad Sinclair matė būtent

Prof. Randy Richards su žmona Dolores Lietuvoje.

Vieta, kur stovėjo Juozapo Kuszlejkos salūnas (4558 S. Paulina, Chicago). Čia Sinclair stebėjo lietuviškas vestuves.

Vladislovo Kiškūno ir Karolinos Kazlauskaitės vestuvės, įvykusios 1904 metų lapkričio mėnesį. Po įtemptų ieškojimų taip pat paaiškėjo, kad jų palikuonys ir šiandien gyvena Cicero miestelyje prie Čikagos”.

„Žinoma, filmui reikės finansinės paramos. Kviečiu visus norinčius ir galinčius prisidėti prie šio filmo, susisiekti su manimi (skambinti, rašyti elektroninius laiškus ir kt.). Visų pirma, ieškosime paramos per didžiuosius, pripažintus ir tokius filmus remiančius, amerikiečių fondus. Taip pat tikimės, kad ir lietuvių bendruomenės verslo bei įvairių kitų profesijų atstovai prisidės, kad ši lietuvių kultūrai svarbi istorija taptų visoje Amerikoje televizijos kanalais rodomu filmu”.

Dr. Giedrių Subačių galima pasiekti: Assoc. Prof. Giedrius Subačius, Dept. of Slavic and Baltic Languages, University of Illinois at Chicago, UH 1608, MC/306, 601 S. Morgan St. Chicago IL 60607, US.

Elektroninis paštas:

subacius@uic.edu;

Asmeninis tinklalapis:

<http://www.uic.edu/~subacius/>.

Vieta, kur turbūt gyveno pagrindinis Sinclair romano herojus Rudkus, tik atvykęs į Čikagą.

Tuštumos apglėbimas

Lidijos Šimkutės eilėraščių mandalos (Vėjo žvilgesys)

IMELDA VEDRICKAITĖ

Stilistiškai nepaprastai vienaalytė, didesnių tematinė lūžių ar formos eksperimentų nepatyrusi, Lidijos Šimkutės poezija pasižymi minimalizmo akcentais, estetizmu, siekimu itin intymiose patirtyse išgryninti universalius žmonių išgyvenimus, plevėnančioje, kintančioje pasaulio skraistėje įskaityti amžinybės ženklus.

Antrasis ilgesys (1978, JAV), Prisiminimų inkarai (1982, JAV), Vėjas ir šaknys (1991, Lietuva), Tylos erdvės. Spaces of Silence (1999, Lietuva), Weisse Schatten. White Shadows (2000, Austrija), The Sun Paints a Sash (2000, JAV), Iš toli ir arti. Z daleka i bliska (2003, Lenkija) poezijos tomelių autorė (ar bendraautorė, kaip antai lietuviškojo – lenkiškojo) išleido dar vieną eilėraščių rinkinį Vėjo žvilgesys. Wind Sheen (2003, Lietuva), sudėtą iš keturių ciklų – „Vandenyno atodūsis“, „Medžių aidas“, „Saulės durys“ ir viso tomelio pavadinimą kartojančio ciklas „Vėjo žvilgesys“.

Poezijos rinkinyje Vėjo žvilgesys eilėraščiai grupuojasi apie keturis simbolinius centrus – kosmogoninius elementus: vandį, ugnį, orą, medį/žemę. Tiesa, šie elementai pasirodo pramaišiu daugumoje eilėraščių, o medžio ir žemės skirtis – tolima, asociatyvi, labiau susijusi su cikle „Medžių aidas“ dominuojančia mirties tema. Tačiau vyraujanti ciklų tematika ir juos pradedantys motto leidžia iškelti prielaidą, kad rinkinio kompozicijos principas remiasi būtent pasaulio sandaros elementų akcentais. Kiekvienam ciklui parinktos citatos vienaip ar kitaip šiuos elementus susieja su žmogaus likimu, jo pašaukimu, dvasiniais pradais – tarsi interjerizuoja „išorinį“ pasaulį (pavyzdžiui, „Vandenyno atodūsiui“ parinkti Shintaro Tanikawa žodžiai: „Iš kažkur ateina jūros kvapas, bet aš esu tikras, kad galiu nueiti toliau, negu jūra”).

Visą poezijos tomelį skverbiasi šviesa, pabrėžiamas nežemiškas spindesys, mirties viliojantis slenkstis, polinkis išsiveržti iš gamtos formų. Panašių parametrų dermė vyrauja poetės erdvinėje jausenoje, dažnai pabrėžiamos apgaubiamos ir apgaubiančios figūros. Jų koncentriškumas vienijasi apie tuštumos, mirties (kartu ir pradžios, užgimi-

mo) branduolį. Tai savotiškos mandalos principu komponuojama erdvė. „Lietaus juosta“, tomelį atveriantis eilėraštis, manipuliuoja šiais, moteriškajam pradui reikšti būdingais, simboliais (gaubiantis apdangalas, kriauklė):

LIETAUS JUOSTA
dengia mano pasaulį

sidabro paukščiai
žvilga šviesoj

raibuliuoja mano lino drobė

kriauklės ramybė
išsiplauna smėlyje

Dažnai eilėraščiuose stebimas virsmas yra tiesiogiai susijęs su šio apgaubiančio, motiniškojo, slepiamo darinio suardymu: tarsi gimdymo, žaizdos atsivėrimo, atsinaujinimo ar net dieviško įkvėpimo aktas suplėšytų apdangalą (kūno skraistę ar peizažo vienas kitą dengiančius lietaus, šviesos, bangų, smėlio klotus), panaikintų kūno ribas ir jį ištirpintų aplinkoje, sulietų, sutapatintų su pasaulio elementais...taip paradoksaliai jungdamas gyvybės ir negyvybės pradus, kūną ir visatą. Kalbantysis tai susitapatina su vandens stichija, tai su ugnimi ar oru („Slenkantys debesys“ – su vandeniu, „Aksominių akių“, „Jūros kriauklė“ – su oru/ugnimi).

Dar vieną vientiso pasaulio skaidymo, skilimo variantą, panaikinantį ribą tarp „vidaus/išorės“ (balso/regos), stebime eilėraštyje „Jūros aimana“. Balsas (aimana, jūros mūša, tačiau „įkūnyta“, susieta su subjekto būseną) lyg burtazodis sužadina viziją, kažką „išoriško“ pačiam subjektui (bangų raibuliavimas, paukščiai, plyštantis dangus):

JŪROS AIMANA
ankstyvą žiemą

Lidija Šimkutė

sužeistų sparnų plasnėjimas
sutrikdo sidabriškai baltą apdarą

vėjo raibuliavimas
sužadina įlanką
atplėsdamas dangaus
apdangalą

Eilėraštis „Senas vyras“ (beje, parašytas Rodo saloje Graikijoje, šalia graikų kapinaičių ir rašytojo Lawrence Durrell namelio) atskleidžia kitą poetės pamėgtos koncentriškos gaubiančios figūros variantą – vyriškojo ir moteriškojo prado dermę. Čia išryškėja gelmės ir paviršiaus reikšmės per žvejo tinklo (vyras) ir užuolaidų nėrinių (moteris) vaizdus, kurie sužadina metonimines sąsajas: „išgriebti iš gelmės“/„uždengti gelmę“/jūros begaly-

Lidija Šimkutė

Atkelta iš 5 psl.

bė/ namų uždaramas, baigtinumas:

SENAS VYRAS
atsirėmęs
į antkapį
taiso savo tinklus

jo žmona
mezga žalios jūros
užuolaidas pavėsyje

vaikštinėjant tarp kapų
iškyla amžinas
miegas

Vyriškojo ir moteriškojo pradų reikšmės susilieja jūros, kapų ir amžino miego fone. Šio eilėraščio išaukštinta senatvės rimtis kontrastuoja su eilėraščio „Jauni vyrai“ erotizmu: tuštumos/sausros (vyras) ir pilnio/įbrinkimo (moteris) reikšmės dar kartą iškelia poetę vieną svarbiausių gimimo, pradžios temą. O ši nenutrūkstamai siejama su jūros stichija, kartu slepianti ir atskleidžianti, užliejanti ir „išmetanti ant kranto“.

Jūros, dienos, nakties figūros dažnai apsemia,

Gelmė nebūtinai autorės eilėraščiuose sietina tik su erdvės matmeniu – ji gali tapti ir laiko ar net dieviško įkvėpimo žymeniu:

TU NUŠLUOJI
mano sąmonės
dulkes

perplėši miego klostę

paukščių šešėliai
nukritę
ant mano liežuviu

gieda pasklidusią atmintį

Galbūt ir poetės menamos mįslės, paradoksalų jungčių pomėgis sietinas su minėta gyvybės/mirties prieštara. Prieštarą, tačiau neatsiejama gyvybės ir mirties jungtis Šimkutės poezijoje turbūt ir yra ta slėptina, apgaubtina paslaptimi pradžia, visa ko šaltinis, prasmės užuomazga, dievybės atsklanda. Kaip sako pati poetė, poezijos esmė ir yra paslaptis, neišsakymas, nutylėjimas ... kitaip ji nevilioja, neleistų tekstui atsiskirti nuo autoriaus intencijos ir nebeteiktų daugiopos interpretacijos galimybių.

Dažnas poetės eilėraštis primena dailininko eskizą, užfiksuojantį ir „dabar“ stebintį subjekto būseną ir amžinybės nuojautą. Gal neatsitiktinai jau trečias jos eilėraščių tomelis iliustruojamas Slavos Karmalitos piešiniais tušu: juose atsispindi rankos judesio laisvumas, brūkšnio akimirka: tai atliepia Šimkutės pamėgtą mažąją eilėraščių formą. Tačiau Rytų poezijos minimalizmas, bent jau formaliaja prasme (eilučių, pėdų skaičius) Šimkutės poezijai apibūdinti tinka tik su išlygomis, nes jos trumpi eilėraščiai yra labiau minimalistinės formos sekimai. Antai eilėraštis „Raudona duona“ pasitelkiantis krikščioniškųjų simbolių galią, tik iš pirmo žvilgsnio primena erotinės tankos formą, šiaip jau penkių eilučių darinį, arba haiku – trijų eilučių, tačiau septyniolikos skiemenų konsteliaciją. (Ilgainiui haiku forma kito, tačiau haiku meno pagrindas liko tas pats – išreikšti ir aprėpti daugiau, negu gali išreikšti keli žodžiai. Šį principą perėmė ir imažistų poetai, rašę haiku ar imitavę šį Rytų poezijos žanrą).

RAUDONA DUONA
mėlynas vynas
mano mylimojo tylūs plaukai

L. Šimkutė domina „mažuose“ dalykuose atsiskleidžiantys kosmoso dėsniai. Jos kūryboje galima įžvelgti Dzen pasaulėvokos ir budizmo mokymo apie Šunjatą (sansk. cūnya – tuštumą) pėdsakų. Pagal Dzen mokymą, Žemę ir Dangų sieja jungtis, kuri kinta (juda, skamba), panašiai kaip pušimi skambinantis vėjas ar vilniantis vanduo. Tas virsmas, kaita tai sustiprėja, tai rimsta. Šie bangavimai skirstomi pagal penkis pradus: medį, ugnį, žemę, metalą ir vandenį. Penki elementai, tarpusavyje harmoningai susieti, tampa žmogumi, paukščiais, žvėrimis, žole, medžiais, begalinėmis daiktų formomis. Minėta Žemės ir Dangaus jungtis yra žmogaus pradinė prigimtis; judėdama ji tampa žmogaus širdimi (laisva valia), pirmąkart žmogaus kūno principu. Ragana, moira, poetės minėta Žemės ir Dangaus siejančią giją išsaugo, visu kūnu susitapatindama su pasaulio stichijomis:

JOS RANKOSE
kybojo susiraizgę
mėlyni siūlai

jos žvilgsnis sekė
siūlo kelią

ji panardino smėlyje rankas

jos akys susmigo į debesis
o plaukai pasklido
kopų smilgose
koralų lūpomis

ji lietė mėlyną smėlį
ir atidavė dangui
rankas

Gamtos gaivalai Šimkutės poezijoje svarbūs žmogaus kūno ir sielos kalbai. Jie panaikina skirtį tarp „aš“ ir „pasaulis“ tarp sielos ir kūno: kūnas tiesiog susilieja su visata, susivienija du pasauliai. Tačiau kūrybos, būrimo, susitapatinimo su pasauliu ekstazė primena ir mirties būseną. Eilėraštyje „Mano tėvas“ kalbantysis, ar greičiau – sapnuojantysis, nepaprastai intymiai priartėja prie vienos didžiųjų gyvenimo paslapčių – mirties paslapties, neleidžiančios sau primesti jokios mums žinomos patirties formos, o vis dėlto eilėraštis, kurio pamatus grindžia poetė sukrėtęs sapno vaizdinys, istengia užčiuopti kone nepagaunamą gyvybės ir mirties jungtį.

MANO TĖVAS
atsikėlė savo karste

sakydamas tai gali būti tavo
karstas ateinančiais metais

nusibodo man čia

tarė jis

apačioj tik vanduo
viršų alkanos dulės

jis palenkė galvą

degtuko šviesoj

nebemačiau savęs
ar ko kito

Šio eilėraščio, kaip daugelio kitų rinkinyje, kompozicinis principas – atsakyti pavadinimo, kaip autoriaus ir skaitytojo tarpininko, ir jį paversti labiau integruota eilėraščių teksto dalimi. Tokiu būdu autorė išgauna ypatingą artumą, čia ir dabar vykstančios misterijos efektą, atidengdama eilėraščio sakomą pasaulio intymumą. Vos kelios eilutės ima skverbtis į slapčiausią skaitytojo patirtį: ne/nutrūkstantį ryšį su tėvu (protėviais), su savo kūno pradžia ir dvasios tapatybe. Nuo Odisėjos žinomas pokalbio su mirusiais protėviais motyvas iškyla staiga: tarsi atsiveria karsto, kuriame prisikelia miręs tėvas, scena. Tik pokalbį čia pradeda ne gyvasis keliautojas, o mirusysis. Tai mirtis kreipiasi į gyvenimą, kalbina jį ir palieka jam viltingą šviesos blyksnį: mirties zonoje įmanoma keliauti toliau, užleidžiant karstą savo palikuonims. Pasitraukusiojo realybė užgožia gyvųjų pasaulį, joje nebeįmanoma „veido veidui“ būseną, kaip nebeįmanomas ir pats pokalbis – „jis palenkė galvą/ degtuko šviesoj/ nebemačiau savęs/ ar ko kito“ („Mano tėvas“). O eilėraštyje „Diena apgaubta“ veidas atspindi veidą, veidrodžiai padaugina šį atspindį, dar labiau sutirštindami žvilgsnio užmezgamą prasmę:

DIENA APGAUBTA
lietumi

kai daiktų
šešėliai virpa

veidas aidai veidą
sienos tampa veidrodžiais

Gyvieji nebesugeba užtikrinti prasmingo pokalbio, nes nebelieka „veido artumo“, o Emanuelio Levino žodžiais tariant, veido artumas yra „prasmės gimimas“. Tėvas tampa ne pokalbio dalyviu, o perspėjančiuoju dėl artėjančios mirties, testamento skelbėju, ne „kūno“, o „dvasios“ draugu, prisiimančiu mirties šauklio, „nuncius mortis“ vaidmenį (Philippe Aries). Nūdienos pasaulis, pasak Aries, slepiantis mirtį, traktuojantis ją labiau kaip ligą, kažką, ką galima atšaukti, palieka savo pėdsakus ir šiame eilėraštyje. Atgimimo pažadas – uždegama liepsnelė – apakina gyvuosius, ir jie, o ne „išėję tėvai“ pasitraukia nuo prasmingo buvimo, nustodami „matyti veidus“, nebesugebė-

apgaubia arba „praryja“ dar labiau efemeriškas, „beribes“: „diena praryja sapną“, „tarsi sapnas/gimęs iš alkio“, „peilis vandeny/ praryja naktį/ sugrįžta diena /.../ delnų bruožai/atkleidžia paslaptis“, – kartais tuo pabrėžiant laiko metaforas: „naktis/ blizgančiais dantimis/ įkando mėnuliui“. Panašiai kaip pasakos derina milžiniškus ir nykštukinius pasaulio parametrus ir atskleidžia didumo/mažumo skirties sąlygiškumą, taip ir Šimkutės eilėraščiai pasaulio formas sulieja su žmogaus kūnu (namo kamerinė erdvė čia, atrodo, tėra kūno invariantas):

KAI TAVO AKYS
lydi debesis
pasislėpusios
už baltų lubų

tinkas ir oda
prisiminimai
ir skausmas

tampa vienu
baltu šešėliu

Eklektiška Antano Lipskio tapyba

IEVA ŠADZEVIČIENĖ

Dr. Antano Lipskio tapybos darbų paroda „Žmogus, poezija, laikas“, šiuo metu eksponuojama Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, mus nukelia į XX amžiaus pradžios meno pasaulį. Tapytojas žaidžia modernistinėmis nuotaikomis, eklektiškai jas apjungdamas savo darbuose. Kūriniai alsuoja besikuriančios pirmosios Lietuvos nepriklausomybės laikotarpio meninėmis „arsininkų“ idėjomis, eksperimentuojama dvidešimto amžiaus pradžioje populiaria klouno – muzikanto tema, o ekspresionistiniai bei fovistiniai ieškojimai ypač atsispindi aliejinės tapybos darbuose. Antanas Lipskis – pagal išsilavinimą gydytojas, jaunystėje lankęs meno studijas – savo kūryboje apjungia užgimusias modernizmo sroves bei plėtoja jų lietuviškąjį, neoromantinių estetinių nuotaikų variantą.

Parodoje eksponuojami darbai, datuojami XX amžiaus dešimtuosiu dešimtmečiu bei pastaraisiais XXI amžiaus metais, nutiesia tiltą į praėjusio amžiaus pradžią. Daugelį kūrinių apjungia muzikantų, teatro artistų, cirko klounų tema, kartais suvedama į vieną, pvz., kūrinyje „Kupidonas“ (2002 m.). Čia svajingai dūduoja prancūziškojo „Pjero“ tipo arlekinas*, kurio figūra, papuošta taškuotu kostiumu, išnyra abstrakčiame, rausvame fone, pastelinės spalvos sukuria nostalgiką neorokoko epochos prisilietimą. Trapią poeziją alsuoja ir vienas įdomiausių A. Lipskio darbų „Muzikos aidai“ (2002 m.). Lengvos, pastelinės ir prislopintos spalvos ištirpsta, pereidamos viena į kitą. Dėmesys koncentruojamas į ištiestas link žiūrovo fleitisto rankas: pirštai žaismingai groja instrumentu, kuris nuveda žvilgsnį į poetišką muzikanto veidą, apsuptą pilkai melsvų plaukų, švelniai kontrastuojančių išplaukusiam rusvos ir rausvos spalvų fonui.

Kitokio tipo darbuose pasireiškia postimpresionistiški ieškojimai: tapytojas atsigręžia į Henri de Toulouse – Lautrec (1864-1901) veik minimalistinių kelių spalvų ir juodos linijos panaudojimą („Juokdarys“, „Tyliają naktį“). Kai kur atsiranda net kubistinis suskaidymas: „Miško aidai“ (2002 m.), „Mamyte, nupirk man žirgelį“ (2005 m.), „Miško aiduose“ muzikanto veidas suabstraktinamas iki griežtų plokštuminių formų. Darbas priartėja prie spalvotos grafikos: panaudoja

Dr. Antano Lipskio parodoje Čiurlionio galerijoje, Čikagoje (iš kairės): Rimtenis Juozas Šimulynas, galerijos direktorė Laima Apanavičienė, JAV LB Vidurio vakarų apygardos pirm. Aušrelė Sakalaitė, dail. dr. Antanas Lipskis, Zina Daknienė, Aldona Lipskienė.

mos tik kelios paaštrintos juodu kontūru (geltona, žalia, raudona) spalvos. Veido kaukiškumas atspindi kubistų žavėjimąsi primityvistiniu menu, aborigenų kaukėmis, o spalvos užkoduoja arsininkų tautiškosios dvasios paieškas modernistiniame mene.

Akriliu atliktų mažesnio formato darbų temos pereina ir į aliejinės tapybos darbus, tačiau pastaruosiuose A. Lipskis susidomi laisvesne ir ekspresyvesne tapyba, daug kur spalvos vis dar prigesinamos, tačiau kai kuriuose kūriniuose jos suskamba net fovistiniu gaivumu. Vienur tapytojas pasineria į vokiškojo, „kirchneriškojo“ (Ernst Ludwig Kirchner (1880-1938)) ekspresionizmo stilių, tuo pačiu apjungiamą su Marc Chagall (1887-1985) mistiškumu: „Vaikų teatre“ (2006 m.), „Iliuzija“ (2006 m.), — tačiau pasirinkta tema ir vaizduojami personažai nespinduliuoja egzistencialistiniu skausmu, atvirkščiai, atskleidžia iliuzinį ir nerealistinę teatro – cirko pasaulį. Kiti darbai, pvz., „Modeliai“ (1998 m.) A. Lipskio tapybą priartina prie Kazio Šimonio kūrybos: suskaidytos ir persipinančios spalvinės plokštumos suspindi geltona, mėlyna, žalia, kur suskamba ir raudonos akcentai. Drobė įgauna fovistinio dekoratyvumo ir fantastiškumo pojūtį.

Laisvesnė ir ekspresyvesnė tapyba atsisklei-

džia „Saulėtekyje“ (2006 m.) ir ypač „Besijuokiančiame abstrakte“ (2006 m.), kuris priartėja prie neoekspresionistinio stiliaus išraiškos priemonių: vingrūs laisvi potėpiai, jautrios, nervingos linijos, tačiau tuo ir apsiriboja; kūrinio emocinė nuotaika išlieka lengva ir žaisminga.

Eklektiška dr. A. Lipskio tapyba apjungia daugelį XX a. pradžios (bei tuo laikmečiu meninį pasaulį įtakojusio XIX a. pabaigos postimpresionizmo) modernistinės tapybos srovių: žaidžiama „tou – louse – lotrec’iška“ linija bei teatro – cirko artistų tematika, muzikuojančios figūros įgauna neorokoko prisilietimą, o kitur virsta kubistinėmis kaukėmis. Eksperimentuojama ekspresionistinėmis tapybos išraiškos priemonėmis bei „šimoniškuoju“ plokštumų skaidymu. A. Lipskio kūrybiniai ieškojimai nukelia mus į XX amžiaus pradžios meninį pasaulį, eklektiškai sugrąžindami praėjusį laiką ir atskleiddami tapytojo žmogiškąjį pašaukimą kūrybai.

*Pastaba: garsusis Pablo Picasso mėgo arlekinų temą, ypač savo ankstyvosios kūrybos „Mėlynajame“ ir „Rausvajame“ laikotarpyje. Tokios spalvos atsikartoja ir A. Lipskio klounų tematikos darbuose.

dami atsirasti prasmės užuomazgoje. Gal iš čia kyla poreikis kreiptis į paukščio (angelo) simbolį, galingesnės instancijos apraišką, leidžiančią atnaujinti jungtį su „sacrum“, pasaulio harmonija:

AKSOMINIŲ AKIŲ
žuvėdra
užspausk mano lūpas
savo balsu

tapkime dangumi
alsuodamos saulę

Paukštis, jungiantis Danguos ir Žemės sferas,
yra dievybės pasiuntinys, mirštantis nuo prisili-
etimo prie Jo šešėlio ir atgimstantis žemėje:

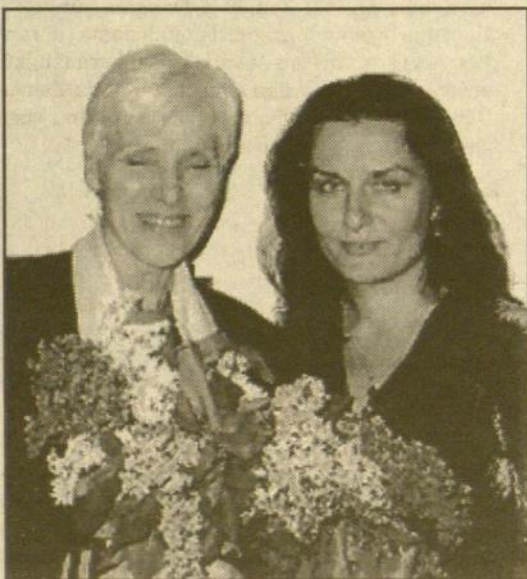
PAUKŠČIAI PRASKRENDA
Jo šešėlį ir
miršta nuo aukščio

jų klyksmai
atgimsta
jūros aštrių
putų gilumoj

Daugelyje Šimkutės eilėraščių pasirodanti paukščio (angelo) simbolika, atrodo, siejasi ir su

austrų poeto Christian Loidl poezija, kurios frag-
mentas atveria Vėjo žvilgesys rinkinį: „Mes priža-
dinom paukščius, jie dabar mus maitina“.

Pagal vienos iš budizmo (machajanos kryp-
ties) mokyklų sunjatos mokymą, pasaulis suvokia-
mas kaip visetas, kuriame yra tiksliai „tuštuma“. Tuštuma sutapatinama su mistiniu Budos kūnu, „Dėsnio kūnu“, kuris, savo ruožtu, yra tapatus

L. Šimkutė ir Imelda Vedrickaitė

nirvanai. Kanoninė literatūra tuštumą supranta
dvejopai. Pirmąja reikšme, nė vienas tuštumos,
sąlyginumo elementas neturi substancijos arba
„tikrojo realumo“, todėl ir pasirinktas žodis „tuš-
tuma“, o antrąja – tuštuma yra Absoliutas, nes ne-
kaupia empirinio turinio ir nėra predikato, kurį
jam galima būtų priskirti. Sunjata yra tai, kas ne-
turi priežasties, tai, kas neturi matmenų. Visi fe-
nomenai gimsta staiga ir čia pat išnyksta, neturė-
dami patvarios materialios prigimties ir neprik-
lausomos esmės. Tuštuma suprantama ir kaip vi-
sų daiktų ir reiškinių esmė, „švari, spinduliuojanti
ir nurimusi“. Iš jos ataidi Balsas per tą, kuris įs-
tengia intuicijos pagalba atpažinti Kalbantįjį:

PAŽINAU TAVO BALSĄ
prieš išgirdama tavo vardą

popierius sugeria
akimirkos likučius

rašalo
ir kraujo
spalva

Atrodo, kad būtent taip – intuicija atpažįs-
tant kryptį iš pasaulio teikiamų ženklų, kurie
sklinda per Jo balsą, Šimkutės poezijoje artėjama
prie Absoliuto. ■

„Rudolfo ir jo draugų“ koncertas

PRANAS VISVYDAS

Šia antrašte buvo garsinamas pianisto Rudolfo Budgino, dabar jau muzikos daktaro, koncertas, įvykęs spalio 29 d. Los Angeles Šv. Kazimiero salėje. Ir pasta-ba lapeliuose – „soaring classical/red hot jazz“ (laki klasika/ aitrus džiazas) – su draugiškom pagrindinių atlikėjų šypsenom patvirtino programos atlikimo lakumą. Bene vienas įtaigiausių muzikinių renginių šioje salėje. Surengė Los Angeles Lietuvių Bendruomenė, kuriai dabar vadovauja dr. Darius Udryš. Nejuokaujant, ir šiose gyvenimo sfere išsiskiria daktarai.

Rudolfas Budginas (ne sykį Drauge minėtas) yra tarptautinio masto pianistas. Daktaro diplomą įsigijo Pietų Kalifornijos universitete (USC). Dabar fortepijono muzikos įvertinimą ir panaudojimą dėsto Cu-esta kolegijoje, San Luis Obispo, CA. Kad jis yra sąmojingas ir įdomus profesorius, įsitikinome koncerto metu, ypač pirmoje klasikinėje kūrinio dalyje. Jis nurodė atliekamo kūrinio motyvo kilmę. Vaizdingai pademon-stravo, kaip skambinant darbuojasi vieni ir kiti pirštai, sakytiau, jų mikloji technika. „Pirštinis humoras“

sušildė auditoriją, tuo ir kū-rinių klausymas tapo jaukiai savas. Žinoma, koncerte pagei-daujamos tik trumpos, raiš-čiai išstiriamos pastabos. Ne visų ausys vienodos. Kai kas sėdi atokiai.

Pradžioje girdėjome nie-kad žavesio neprarandančius trumpus šedevrus: Sergei Rachmaninoff Prelūdą C diez moll, Friedrich Chopin etiu-dus Opus 10, Nr. 13 ir Opus 25, Nr. 10, Erik Satie nuosta-biai lyrišką „Gymnopedie“. Vėl gan sąmojingai būsimo kūrinio ritmiką palyginęs su liaudies šokių ritmais, Budgi-nas paskambino jo pirštų mik-lumui ir temperamentui mielą Franz Liszt „Vengrų rapsodiją“ Nr. 6. Po to įsi-jautė į svajingą Claude Debussy „Claire de Lune“, aranžuotą David Becker ir jo paties. Čia pasigėrėtinai niuansus saksofonu grojo D. Becker, bosu ir gitara pritariant Elizabeth Riordan. Kokia vis dėlto graži gali būti simfonizmo jungtis!

Šiuolaikiškai lotyniškas ritmas atsiskleidė antroje dalyje, įsijungus vokalistei Ingai Swearingen, nuotai-kingai atlikusiai Consuelo Velazquez „Besame Mucho“, aranžuotą Budgi-no ir Swearingen, lengvais judesiais „scat vokalu“ tariamą bosanova. Pa-steliškai dainininkės išvaizdai tiko šis stilius. Dar padainavo Silver „Song For My Father“, irgi jos ir Budgino pritaikyta. Prie perkusijos instru-mentų – didžeridų ir mušamųjų – uoliai darbavosi Keeth CrowHawk ir Sean Sullivan. Taigi su vokaliste gir-dėjome šešių džiazuotojų vienetą. Ir reikia stebėtis, kaip darniai jie su-tarė, kaip pakluso kiekvienam diri-guojančio pianisto Budgino gestui. O jis, man regis, kaip vadovas yra

Rudolfas Budginas

ūgtelėjęs, kupinas profesinio pasi-tikėjimo – nevengia į atlikimo taurę i-lieti emocijų patoso.

Todėl ir paskutinis kūrinys Ge-orge Gershwin „Rhapsody in Blue“ nuskambėjo didingai. Ir išradingai, nes Budginas, aranžuodamas, fina-linei simfoninei daliai panaudojo or-kestro įrašą. Salėje pasruvo mums žinoma amerikietiška melodija, tal-kinama fortepijono ir džiazinių ins-trumentų. Klausytojai buvo pakerėti. Kažkodėl plojimų audrai aptilus, sceną tuoj pat užgriuvo gėlės ir svei-kinimai. Atseit, „encore“ grojimo ne-bus. Ir nebuvo. Gaila.

Tuo pačiu metu (tiksliau prieš koncertą) salėje veikė gausi daili-ninkų Tarabildų ainės Saulės Piktys kūrybos paroda. Ji stebina savo vaiz-duotės lakumu. Ir našumu! Be abejo, sunku nūdien įtikinti jaunesnės kar-tos išėjusius įsigyti kokį nors abstrak-tą. Daugelis jų net ir pakenčiamų butų neturi. O dauguma vyresniųjų moderniuoju menu visai nesidomi.

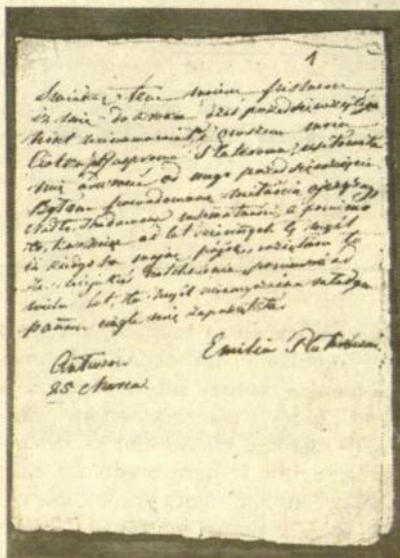
Arba jų namų sienos jau yra apka-binėtos švelniais vaizdais, lie-tuviškais bareljefais, suvenyrais, nuotraukomis, dovanomis. Jie ne-perka meno objektų.

Šioje parodoje mane sudomino du dalykai. Pirmiausia, Saulės iš-raiškos lobis, kuriuo vietomis žavė-jausi, vartydamas tuos kelis storus reprodukcijų albumus. Įvairių įvai-riausios, kartais itin skoningos, spalvų, linijų, pavidalų kompozici-jos. Čia daug kas gražu be filosofavi-mo ir meniškai daug kas prašoko tuos, ant abiejų sienų kabėjusius, pa-veikslus. Antras dalykas, ir labiau-siai mane paveikęs – įvairių gėlių žiedų tapyto ciklo rodymas TV ekrane, automatiškai pakaitom. Žiuri ir neatsižiūri. Paprasta vieninga tema! Priminė mūsų M. Stankūnienės ir žymiosios amerikietės Georgia O'Keeffe meilę žiedams.

Parodos vienadieniškumas lyg ir sutapo su koncerto vienadienisku-mu. ■

Lietuvos palikimas

Atkelta iš 3 pl.

Emilijos Pliaterytės ranka Antuzavėje ra-šytas pasižadėjimas (1881 m.).

chyve, Valstybiniuose Liublino, Balt-stogės (Bialystoko), Suvalkų, Gdansk-o, Elbingo ir kituose archyvuose. Archyvinių „įdomybių“ (Ciekawost-ki) puslapyje skelbiamas LDK kuni-gaiškio Algirdo dukters ir karaliaus Jogailos sesers Aleksandros 1427 m. pirmosios lenkų bažnytinės parapijos įsteigimo aktas.

Tikėkime, kad ši gera žinia apie lenkų archyvų rinkinių patalpinimą internete sudomins ne tik istorijos mylėtojus, bet ir Lietuvos istorikus, paskatins juos aktyviau pasidomėti čia skelbiama retais mūsų valsty-bės ir tautos dokumentais bei istori-niu palikimu. ■

Pasibaigus kadencijai

Š. m. lapkričio 11 d. Lietuvių dailės muziejuje (Lemont, IL) vykusia Premijų švente oficialiai pasibaigė šios JAV Lie-tuvių Bendruomenės Kultūros tarybos veikla, nors pareigos naujai Kultūros tarybai dar neperduotos. Kelias kadencijas kultūros tarybai vadovavusi pirmininkė Marija Remienė atsisveikino visos tarybos vardu, o tarybos narės buvo apdo-vanotos gėlėmis. Laimos Apanavičienės nuotraukoje iš kairės: naujasis JAV LB Krašto valdybos pirmininkas Vyta-s Maciūnas ir Kultūros tarybos narės – Ligija Tautkuvienė, pirm. Marija Remienė, Aušrelė Sakalaitė, Nijolė Nausėdienė, dr. Rūta Kuncienė, Dalia Šlenienė ir Lilija Jasaitė.